

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลำดับที่ ๑๗๙

อิเหนาวิวิธ

รวมบทความว่าด้วยเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่

ธานีรัตน์ จัตูหะศรี

อิเหนาวิวิธ

รวมบทความว่าด้วยเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่

ธานีรัตน์ จัตูหะศรี

“อิเหนาวิวิธ: รวมบทความว่าด้วยเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่” เป็นหนังสือรวมบทความ 4 เรื่อง ที่ศึกษาเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่ 4 ฉบับ ได้แก่

- ลิลิตอิเหนาฉบับสมุดไทย
- อิเหนาฉบับวัดทุ่งลาดหญ้า
- อิเหนาฉบับสมุดไทยเลขที่ 430
- อิเหนาฉบับพระศรี

บทความทั้ง 4 เรื่อง มุ่งศึกษาลักษณะสำคัญและคุณค่าของเรื่องอิเหนาแต่ละฉบับดังกล่าว เพื่อช่วยต่อเติมความรู้เรื่องอิเหนาในสังคมไทยให้ชัดเจนขึ้น ทั้งในด้านประวัติวรรณคดีเรื่องอิเหนา ด้านการละครและวรรณคดีการแสดงเรื่องอิเหนา และด้านแนวทางการศึกษาเรื่องอิเหนา

ผู้สนใจหนังสือวิชาการของคณาจารย์และนิสิตบัณฑิตศึกษา
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
โปรดติดต่อ

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐
โทร. ๐-๒๒๑๔-๔๔๔๔ โทรสาร ๐-๒๒๑๔-๔๔๔๔

หรือ

ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐
โทร. ๐-๒๒๑๔-๗๐๐๐ โทรสาร ๐-๒๒๕๖-๔๔๔๐

อิเหนาวิวิธฯ
ISBN 978-616-407-4446

ราคา 390 บาท

อิเหนาวิวิธ:

รวมบทความว่าด้วยเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่

ลิลิตอิเหนาฉบับสมุดไทย

อิเหนาฉบับวัดทุ่งลาดหญ้า

อิเหนาฉบับสมุดไทยเลขที่ 430

อิเหนาฉบับพระศรี

ธำนิรัตน์ จัตุหะศรี

ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2562

ธานีรัตน์ จตุทะศรี

อิเหนาวิวิธ: รวมบทความว่าด้วยเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่

กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562.

221 หน้า

ISBN: 978-616-407-444-6

จัดพิมพ์โดย

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองคนบตี

รองศาสตราจารย์ ดร.พรรณี ชีวินศิริวัฒน์

โทร. (02) 218 - 4888

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 300 เล่ม ตุลาคม พ.ศ. 2562

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

คำนำ

อิเหนาวิวิธ: รวบรวมบทความว่าด้วยเรื่องอิเหนาฉบับแปลใหม่ เกิดขึ้นจากความรักและความสนใจใคร่รู้ที่ผู้เขียนมีต่อเรื่องอิเหนา จึงมุ่งมั่นที่จะสืบค้นและศึกษาเรื่องอิเหนาฉบับต่าง ๆ ในสังคมไทย จนเกิดเป็นผลงานวิชาการที่ได้รวบรวมไว้ในหนังสือเล่มนี้

อิเหนาวิวิธ ประกอบด้วยบทนำและบทความ 4 เรื่องที่มุ่งศึกษาเรื่องอิเหนาฉบับแปลใหม่ 4 ฉบับ ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักหรือรู้จักน้อย ได้แก่ ลิลิตอิเหนาฉบับสมุดไทย อิเหนาฉบับวัดทุ่งลาดหญ้า อิเหนาฉบับสมุดไทยเลขที่ 430 และอิเหนาฉบับพระศรี บทความเหล่านี้เคยพิมพ์ในวารสารวิชาการและหนังสือมาก่อน ในการนำมารวมพิมพ์นี้ได้รับอนุญาตจากวารสารและหนังสือที่พิมพ์ครั้งแรกแล้ว และได้มีการปรับปรุงแก้ไขบทความแต่ละบทให้มีความสมบูรณ์และชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

1. บทความเรื่อง “ลิลิตอิเหนาฉบับสมุดไทย: ประวัติและลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในฐานะลิลิต” ปรับปรุงจากบทความเรื่อง “ลิลิตอิเหนา: การศึกษาเชิงประวัติและลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในฐานะวรรณคดีลิลิต” ซึ่งเคยพิมพ์ใน วารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ 46 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ.2560 หน้า 49-104.

2. บทความเรื่อง “เรื่องอิเหนาฉบับสมุดไทยวัดทุ่งลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี: บทละครสมัยอยุธยาที่กระจัดพลัดพราย?” ปรับปรุงจากบทความเรื่อง “เรื่องอิเหนาฉบับวัดทุ่งลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี: บทละครในสมัยอยุธยาที่กระจัดพลัดพราย?” ซึ่งเคยพิมพ์ในหนังสือ สยามปกรณัมปริวรรต (อภิรักษ์ ณ เกษมผลกุล (บ.ก.)) จัดพิมพ์โดยศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ.2561 หน้า 213-250.

3. บทความเรื่อง “บทละครเรื่องอิเหนาฉบับสมุดไทย ตอนดะระชาแบหลาจนถึงอิเหนาเข้าห้องจินตะหรา: เรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 อีกตอนหนึ่งที่เพิ่งพบ” ปรับปรุงจากบทความเรื่อง “บทละครในเรื่องอิเหนาตอนดะระชาแบหลาจนถึงเข้าห้องจินตะหรา:

พระราชนิพนธ์อิเหนาฉบับรัชกาลที่ 1 ที่เพิ่งค้นพบ” ซึ่งเคยพิมพ์ใน วารสารมนุษยศาสตร์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ.2552 หน้า 55-71.

4. บทความเรื่อง “บทละครเรื่องอิเหนา ตอนดะระสาแบหฺลา ฉบับพระศรีชำระและปรับปรุง: การปรุงบทและคุณค่า” ปรับปรุงจากบทความเรื่อง “บทละครเรื่องอิเหนา ตอนดะระสาแบหฺลา พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์: การ “ปรุงบท” และคุณค่า” ซึ่งเคยพิมพ์ใน วารสารมนุษยศาสตร์ ปีที่ 24 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ.2560 หน้า 78-115.

การนำบทความทั้ง 4 เรื่องมารวมพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำให้เห็นลักษณะสำคัญและคุณค่าของเรื่องอิเหนาฉบับแปลใหม่ทั้ง 4 ฉบับดังกล่าว ซึ่งยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน ความรู้ที่ได้รับจากบทความทั้ง 4 เรื่องนี้ เมื่อประกอบเข้ากับบทนำของหนังสือซึ่งให้ภาพรวมของวรรณกรรมเรื่องอิเหนาในสังคมไทยและภาพรวมความสำคัญของเรื่องอิเหนาทั้ง 4 ฉบับ ก็จะช่วยให้ตระหนักถึงคุณค่าของเรื่องอิเหนาแต่ละฉบับดังกล่าวมากยิ่งขึ้น

ในโอกาสนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณโครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เห็นคุณค่าของหนังสือนี้และสนับสนุนให้มีการจัดพิมพ์เผยแพร่

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิผู้อ่านประเมินผลงานได้กรุณาให้คำแนะนำหลายประการที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปรับปรุงผลงานให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ภาพปกของหนังสือเล่มนี้เป็นผลงานของคุณกานต์ พฤษทรัพย์านนท์ ผู้เขียนขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้เขียนขอระลึกถึงพระคุณครูทุกท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านภาษาและวรรณคดีไทยแก่ผู้เขียน และหล่อหลอมให้ผู้เขียนเกิดความรู้และความรักในวรรณคดี ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ทำให้เกิดหนังสือเล่มนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ที่กรุณาสับสนุนและให้กำลังใจผู้เขียนในการสร้างผลงานวิชาการเสมอมา

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า อิเหนาวิวิธ จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยต่อเติมความรู้เรื่องอิเหนาในสังคมไทยให้กว้างขวางและชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งจุดประกายให้เกิดการสืบค้นและศึกษาวรรณคดีเรื่องอิเหนาฉบับอื่น ๆ ต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธำนิรัตน์ จตุทะศรี

ตุลาคม 2562

สารบัญ

หน้า

คำนำ	ก
สารบัญ	ค
บทนำ:	
วรรณกรรมเรื่องอิเหนาในสังคมไทย	
และความสำคัญของเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่ที่เกิดขึ้น	1
1.ลิลิตอิเหนาฉบับสมุดไทย:	
ประวัติและลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในฐานะลิลิต.....	41
2.เรื่องอิเหนาฉบับสมุดไทยวัดทุ่งลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี:	
บทละครสมัยอยุธยาที่กระจัดพลัดพราย?	97
3.บทละครเรื่องอิเหนาฉบับสมุดไทย ตอนดะระชาแบหลาจนถึงอิเหนาเข้าห้องจินตะหรา:	
เรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 อีกตอนหนึ่งที่เพิ่งพบ	139
4.บทละครเรื่องอิเหนา ตอนดะระชาแบหลา ฉบับพระศรีชำระและปรุง:	
การปรุงบทและคุณค่า.....	181
ประวัติผู้เขียน	221

บทนำ

วรรณกรรมเรื่องอิเหนาในสังคมไทย และความสำคัญของเรื่องอิเหนาฉบับแปลกลใหม่ที่ค้นพบ

นิทานพื้นบ้านของชาวซึ่งแพร่หลายเข้ามาในสมัยอยุธยา ได้ทำให้เกิดการประพันธ์บทละครสำหรับใช้เล่นละครในขึ้น 2 เรื่องในช่วงอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ บทละครเรื่องดาหลัง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าหริ่งฤๅณกุล และบทละครเรื่องอิเหนาพระนิพนธ์เจ้าฟ้าหริ่งมกุฎ เจ้าฟ้าหริ่งทั้ง 2 พระองค์นี้เป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แต่เดิมคนมักเรียกเรื่องดาหลังว่า “อิเหนาใหญ่” และเรียกเรื่องอิเหนาว่า “อิเหนาเล็ก” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเจ้าฟ้าหริ่งฤๅณกุลเป็นพระเชษฐภคินี (พี่สาว) ของเจ้าฟ้าหริ่งมกุฎ ดังนั้น “เห็นจะหมายความว่าในครั้งกรุงเก่าว่าอิเหนาของพระองค์ใหญ่เรื่องหนึ่ง อิเหนาของพระองค์เล็กเรื่องหนึ่ง” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508: 103)

กล่าวเฉพาะเรื่องอิเหนา นับตั้งแต่มีการประพันธ์เรื่องขึ้นขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยอยุธยาตอนปลาย เรื่องอิเหนาก็เป็นที่รู้จักเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ในระยะแรกการรับรู้และความแพร่หลายของเรื่องนี้ปรากฏในแวดวงราชสำนักเป็นหลักเนื่องจากตั้งต้นที่การเป็นละครในอันเป็นละครของพระมหากษัตริย์ ต่อมาภายหลังจึงแพร่หลายสู่ประชาชน

ตลอดระยะเวลากว่า 200 ปี เรื่องอิเหนาได้รับการนำเสนอในศิลปะหลากหลายรูปแบบ เช่น วรรณกรรม การแสดง การขับร้อง จิตรกรรม และประณีตศิลป์ต่าง ๆ ทั้งแบบโบราณและแบบสมัยใหม่ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อันแสดงให้เห็นว่าเรื่องอิเหนาเป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญในศิลปวัฒนธรรมไทยมาอย่างยาวนาน

เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านวรรณกรรม พบว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีการสร้างวรรณกรรมเรื่องอิเหนาหลากหลายประเภทและรูปแบบ ทั้งที่ใช้เพื่อการแสดงและเพื่อการอ่าน เช่น บทละครรำ บทมโหรี บทคอนเสิร์ต นิราศ คำฉันท์ สักวา โคลง บทลิลเก บทละครโทรทัศน์ บทละครเวที และบทเพลงสมัยใหม่

เรื่องอิเหนาฉบับต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ มีทั้งฉบับที่รู้จักกันทั่วไปในสังคมหรือในแวดวงวรรณกรรมศึกษา และฉบับที่ไม่เป็นที่รู้จักหรือรู้จักน้อย ฉบับที่อยู่ในการรับรู้ มักเป็นกลุ่มที่พิมพ์เผยแพร่แล้วหรือมีการนำมาศึกษาอย่างกว้างขวาง เช่น บทละครเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นยอดของบทละครร่ำและบรรจุนอยู่ในแบบเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา ส่วนฉบับที่ไม่เป็นที่รู้จักหรือไม่อยู่ในการรับรู้ของสังคม คือกลุ่มที่อยู่ในต้นฉบับตัวเขียนและยังไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ หรือบางฉบับแม้จะพิมพ์เผยแพร่แล้วแต่ก็อยู่ในวงจำกัด

เรื่องอิเหนา 4 ฉบับ ที่ศึกษาอยู่ในบทความ 4 เรื่องของหนังสือเล่มนี้ เป็นตัวอย่างหนึ่งของวรรณกรรมเรื่องอิเหนาในกลุ่มหลัง คือเป็นเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักหรือรู้จักน้อย ได้แก่ เรื่องลิลิตอิเหนาฉบับสมุดไทย เรื่องอิเหนาฉบับวัดทุ่งลาดหญ้า เรื่องอิเหนาฉบับสมุดไทยเลขที่ 430 และเรื่องอิเหนาฉบับพระศรี

การนำบทความที่ศึกษาเรื่องอิเหนาทั้ง 4 ฉบับดังกล่าวมารวมพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ยังมีเรื่องอิเหนาฉบับอื่น ๆ อีกนอกเหนือจากฉบับที่รับรู้หรือรู้จักกันโดยทั่วไปในสังคม และเพื่อนำเสนอให้เห็นความสำคัญของเรื่องอิเหนาแต่ละฉบับดังกล่าว ซึ่งยังไม่มีการศึกษามาก่อน

ในบทนำนี้จะนำเสนอภาพรวมความรู้ 2 หัวข้อ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานให้เข้าใจแนวคิดและทิศทางทางวิชาการของการนำบทความทั้ง 4 เรื่องมารวมพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้

หัวข้อแรก ได้แก่ ภาพรวมของวรรณกรรมเรื่องอิเหนาในสังคมไทย จะนำเสนอให้เห็นความหลากหลายของวรรณกรรมเรื่องนี้ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หัวข้อที่สอง ได้แก่ ลักษณะสำคัญโดยสรุปของเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่ทั้ง 4 ฉบับที่ศึกษาอยู่ในบทความของหนังสือนี้ และประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาดังกล่าว

ความรู้ความเข้าใจหัวข้อแรก จะช่วยทำให้เห็นความสำคัญของเรื่องอิเหนาฉบับแปลกใหม่ในหัวข้อที่สองแจ่มชัดขึ้น